

POLGÁR TAMÁS*

KELET-GALÍCIA 1918–1919. EGY NYUGAT-UKRÁN ÁLLAM ÖNÁLLÓSÁGÁNAK LÉTJOGOSULTSÁGÁRÓL

EASTERN GALICIA 1918–1919. ABOUT THE RAISON D'ÊTRE OF AN INDEPENDENT WESTERN GALICIAN STATE

ABSTRACT

In the autumn of 1918, at the time of the disruption of the Austro-Hungarian Monarchy, a bitter struggle started between the Ukrainians and the Polish for the ownership of Galicia's Eastern regions. In the rural parts of the economically underdeveloped region, the majority of the Greek Catholic Ukrainians was definite, while in the major cities, among them in the centre of Lemberg, Roman Catholic Polish made up the vast majority of the population, and also the Jewish were represented in a significant number. The ethnic-cultural and religious Polish-Ukrainian conflict soon became a social (rural vs. urban and workers vs. intellectual) conflict as well. As for the Polish, Eastern-Galicia was on the periphery, while for the Ukrainians it lay in the centre; at the time of the disintegration of Austria-Hungary they had the advantage, which, however, soon disappeared. The Great Powers also took part in the conflict, but without results due to the lack of knowledge about the local relations. The newly born West-Ukrainian Republic had no diplomatic chances, only the neighbouring Kiev Ukraine acknowledged it. The dispute was settled by arms and by the summer of 1919 all three territories claimed by the Rada – Eastern-Galicia, Subcarpathia and Northern-Bucovina – had been occupied by armies of other countries – Poland, Czechoslovakia and Romania.

Ukrán, rutén vagy ruszin

Az első világháború végén a széteső Ausztria–Magyarország Galícia tartományának területén lezajlott lengyel–ukrán konfliktus tárgyalását két terminológiai kitéréssel kell kezdeni. Az egyikben Kelet-Galíciát mint földrajzi, illetve politikai fogalmat, a másikban pedig a kérdéses területen többséget képező, szinte kivétel nélkül a görög katolikus felekezethez tartozó keleti-szláv népcsoportnak az elnevezését szükséges érinteni.

A Trianon előtti Magyarország területén a Kárpátalján élő görög-katolikus keleti szlávokat következetesen ruszinoknak, illetve latinosított formában ruténeknek nevezzük. A ruszin a kijevi és később a halics-volhíniai fejedelemség lakosainak és azok leszármazottainak önelnevezése volt. A múlt század jeles magyar szlavistája, Bonkáló Sándor által képviselt nézet szerint ez az elnevezés a 17. században, az ukránok feletti orosz uralom kezdetén változott meg ukránra, és egyértelműen a moszkvai oroszoktól való megkülönböztetés céljából jött létre. Az ukrán elnevezés pedig a 19. században terjedt el Galíciában, és mögöttes tartalomként az önálló államiság megeremtésének szándékát rejti.¹

A Galíciában, Kárpátalján és Bukovinában élő görög katolikus keleti szlávokat 1918 előtt a Monarchiában hivatalosan ruténeknek nevezték, a 20. század elején azonban már, az – a Galíciában markánsan tetten érhető – ukrán nemzeti mozgalom előretörésével a törté-

* Történelem tanár, Janikovszky Éva ÁMK, Kozármisleny; PhD-hallgató, PTE–BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola.

nész szakirodalom a saját önelnevezésükkel egybecsengve ukránoknak nevezi őket.² A magyarországi – kárpátaljai – ruszinok ez alól természetesen éppen azért kivételek, mert többségüknek nem állt szándékukban a Magyarországtól való elszakadás.³

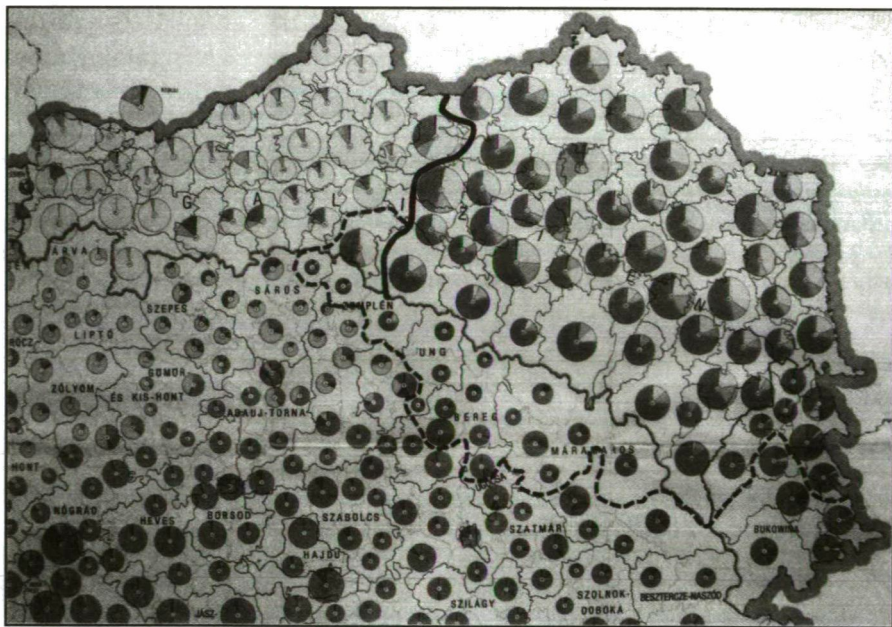
Kelet-Galícia, mint földrajzi fogalom

Az első világháború előtt Kelet-Galícia, mint történeti-földrajzi fogalom nem létezett, csak az Osztrák–Magyar Monarchia örökös tartománya, az egységes Galícia és Lodomeria tartomány. A Lengyelországból kiszakított területen azonban a lengyel mellett igen jelentős számban éltek görög katolikus vallású ukránok, valamint zsidók is. Az osztrák hatóságok hosszú időn át tudatosan ki is játszották egymás ellen az ukránokat és a lengyeleket, felhasználva a köztük lévő etnikai-kulturális, vallási és társadalmi ellentéteket.

Galícián belül viszonylag jól elkülöníthetően a tartomány keleti felében – a Szan folyótól keletre – voltak azok a területek, ahol a nagyvárosok és az ipari központok kivételével az ukránok voltak többségben. A Monarchia utolsó, 1910-ben végzett teljes körű népszámlálásának adatai alapján Galícia keleti felében az ukránok abszolút többségben voltak, és a mintegy 3,8 milliós lakosság 71%-át tették ki, míg a lengyelek mindössze a lakosság 15%-át, a zsidók pedig 12%-át.⁴ Az 1. térképen vastag vonal mutatja a Szan folyó vonalával nagyjából megegyező – a kelet-galíciai ukránok által követelt – határt Galícia keleti és nyugati fele között.

1. térkép. Galícia etnikai viszonyai. Az Osztrák–Magyar Monarchiában élő ukránok/ruszinok által lakott területek

Map 1. The ethnic relations of Galicia. Territories inhabited by Ukrainians/Ruthens living in the Austro-Hungarian Monarchy.

Forrás: Urbanitsch, P. (1980): Nationalitätenkarte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie nach den Sprachen-bzw. Konfessionserhebungen vom Jahre 1910 (M=1:1.500.000). In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band. III. Wien.

Az ukrán és lengyel ajkú lakosság között az etnikai-kulturális és vallási mellett jelentős gazdasági-társadalmi különbség is volt. A régió központjában, Lembergben (Lwów/L'viv),⁵ a nagyobb városokban, valamint a jelentős ipari központokban emiatt a lengyelek voltak többségben, és jelentős számban képviseltették magát a zsidóság is, így az ukránok ott a harmadik helyre szorultak vissza. Magában Lemberg városában – ugyancsak az 1910-es népszámlálási adatok szerint – a lengyelek 51%-ban, a zsidók 28%-ban, míg az ukránok csupán 19%-ban képviseltették magukat.⁶ Ennek ellenére, mint látni fogjuk, a várost az ukránok vallási-kulturális központjuknak tekintették.

A „kenyérbéke” és a kárpát-ukránok

A világháború alatt számos tekintetben kiéleződött az ellentét a galíciai lengyel és ukrán politikusok között. A háború előtt és a háború elején Galíciát nem csupán a lengyelek, de az ukránok is Piemonte-nak tekintették, ahonnan saját nemzetállamuk újjá-, illetve megteremtése megvalósítható. A háború azonban elhúzódott, és a lengyelek számára kezdetben gyümölcsözőnek tűnő együttműködés a központi hatalmakkal egyre terhesebbé vált. Az oroszországi forradalom, majd pedig a bolsevik hatalomátvétel után viszont az ukránok szerepe értékelődött fel a német és osztrák–magyar katonai vezetés szemében. Az 1918. február 9-én a kijevi Ukrajnával aláírt breszti béke, amely „kenyérbéke” néven vonult be a történelembe, a lengyelek számára is tartalmazott egy sor fájdalmas passzust.

A fenti békeszerződésben a központi hatalmak által elismert Ukrajna ugyanis még a tárgyalások során azt kérte, hogy a szerződésben kapja meg a Chełmno-körzetet, továbbá csatolják területéhez Kelet-Galíciát. Ezt a német fél támogatta, az osztrák és magyar felek azonban utóbbit kategorikusan visszautasították.⁷ Végül a chełmnoi körzetet Ukrajna megkapta, és a békeszerződéshez egy titkos záradékot csatoltak, amelyben az osztrák–magyar fél ígéretet tett arra, hogy Galícia keleti és Bukovina északi feléből Bécs egy különálló, ukrán többségű tartományt hoz létre.⁸

A megállapodás nem maradt sokáig titokban, így Galícia kettéosztása, valamint a lengyelek által is követelt chełmnoi körzetnek a lengyel-kérdés központi hatalmak általi végleges rendezése előtti elcsatolása tovább mélyítette az amúgy is súlyos ellentétet az ukrán és lengyel politikusok között.

Lengyel–ukrán ellentétek

A kelet-galíciai lengyel–ukrán konfliktus hátterében számos, sokszor több évszázados ellentét állt. Az egyik leginkább meghatározó ezek közül az eltérő vallási felekezethez való tartozás volt. A lengyelek szinte kivétel nélkül a római katolikus, míg az ukránok a leMBERGI központú görög katolikus egyházhoz tartoztak. Az utóbbiak elismerték ugyan a római pápa főségét és a több hitelvi kérdésben a római egyház álláspontját, egyházszervezetük és liturgiájuk tekintetében azonban önállóságot élveztek, és ezekben sokkal közelebb álltak a görögkeleti, ortodox egyházhoz. Az ukrán lakosság zöme írástudatlan falusi parasztok közül került ki, és számukra az identitást, önazonosságot elsősorban az egyházi felekezethez való tartozás fejezte ki, emiatt pedig a görög katolikus egyház a megszokott-nál jelentősebb szerepet játszott az ukrán társadalomban.⁹

A lengyelek ezzel szemben a kelet-galíciai társadalomban elsősorban a városi polgárság, az értelmiség, valamint a földbirtokosok rétegében képviseltették magukat. Egyértelmű kultúrfőlényük sok esetben olyan küldetéstudattal párosult, hogy ők hozzák a régióba a civilizációt. A lengyelek – és a zsidóság – kezében összpontosult a tartomány vagyonának

túlnyomó része. Ennek okán pedig az 1918 őszén kitört nemzeti és részben vallási konfliktus társadalmi-szociális színezetet is öltött.

Igen komoly tényező azonban az is, hogy Kelet-Galícia az újjászülető lengyel állam szempontjából, jóllehet gazdasági és történelmi-kulturális alapon is ragaszkodtak megszerzéséhez, mégiscsak perifériának tekinthető. A nemzetállam megszületésének eseményeitől (Krakkó, Lublin, Varsó, Poznań) némileg elszigetelve. Ezzel szemben a kisszámú ukrán értelmiség és politikai elit számára – amelynek tagjai között az egyházi személyek, illetve egyházi családból származók nagyon jelentős számban képviseltették magukat – Kelet-Galícia, és ezen belül a lengyel többségű Lemberg is a centrumnak számított. Köszönhetően az Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti, az Orosz birodaloménál szabadabb légkörének, Kelet-Galíciában, főként pedig Lembergben, amelyet az ukrán politikai és egyházi elit ukrán Piemonte-nak tekintett, magasabb szintre fejlődött a nemzeti-politikai tudat, mint a Dnyeper-parti kijevei Ukrajnában.¹⁰

A görög katolikus egyház tudatosan készült is a nemzetegyesítő szerepre. Ebben orosz-lánrészt vállalt az egyház tulajdonképpeni feje, a leMBERGI metropolita Andrij Septickij, aki a független, nagy és egységes Ukrajna megteremtésére törekedett. 1908-ban különleges titkos felhatalmazást kapott X. Pius pápától az Oroszország területén, azaz az ortodox ukránok között folytatandó tevékenységre. Ennek felelt meg a világháború politikai-katonai céljaival célkitűzésekkel párhuzamosan a görög katolikus egyház által a központi ukrán területek felé irányuló nagyszabású missziós programja.¹¹

Az Ukrán Nemzeti Rada tevékenysége

A galíciái és bukovinai ukrán politikusok a bécsi parlamentben a világháború utolsó esztendejében – nem elhanyagolható mértékben nyilván az oroszországi területeken zajló decentralizációs folyamatok hatására – egyre gyakrabban vetették fel az ukránoknak a Monarchián belüli egységének és ezáltal elkülönülésének kérdését. Először az ukrán érdekek szószólója, a kelet-galíciái ügyvéd, Koszt Levickij indítványozta 1917. december 17-i parlamenti felszólalásában, hogy a Monarchia ukrán lakosságú területein, Galícia, Bukovina és Kárpátalja területeiből önálló koronatarományt kellene létrehozni Nyugat-Ukrajna néven, ami természetesen egy eljövendő független Ukrajna alapja lenne.¹²

A Monarchia ukrán politikusai a továbbiakban is az ukrán koronataromány elismeréséért küzdöttek, nem kizárva az Ukrán Hetmenátussal való egyesülést. Levickij pedig október 9-én az osztrák parlament utolsó ülésén függetlenséget követelt Kelet-Galícianak, és kijelentette, hogy „az ukránok útja nem Varsóba, hanem Kijevbe vezet, mégpedig a Nagy Ukrajnával való egyesülés irányába mutat”.¹³ Október 12-én a császár visszautasította Galícia lengyel és ukrán részre való felosztásáról szóló követelést, és IV. Károly október 16-i manifestuma is elkésérítette az ukránokat. Ennek okán Jevhen Petruszevics, Julian Romancsuk és Andrij Septickij metropolita javaslatára a galíciái és bukovinai ukrán politikusokat 1918. október 18–19-ére Lembergbe hívták össze. Az ülésen a bécsi parlament, a galíciái és bukovinai szejm küldöttein, valamint a görögkatolikus egyházon kívül – amely teljes erejével bekapcsolódott a független nyugat-ukrán állam megteremtésének munkájába – a legfontosabb ukrán pártok, az Ukrán Nemzeti-Demokrata Párt, az Ukrán Radikális Párt, az Ukrán Szociáldemokrata Párt és az Ukrán Keresztény-Szociális Párt is képviseltette magát.¹⁴

Az ülés Ukrán Törvényhozó Gyűléssé alakult át, és Jevhen Petruszevics vezetésével létrehozta az Ukrán Nemzeti Radát. Nem volt egységes a résztvevők álláspontja abban a kérdésben, hogy a gyűlés milyen viszonyt állapítson meg a Monarchiával, de végül a Rada az alábbi szövegű deklarációt adta ki.

„Az Ukrán Nemzeti Rada a nemzetek önrendelkezéshez való jogának alapján, mint alkotó a következőképpen rendelkezik:

1. Egész Galícia – Ausztria–Magyarország etnikailag ukrán területei, azaz Kelet-Galícia a Szan-folyó által határolva, Észak-Nyugat-Bukovina Csernovec, Sztorozsinyec és Szeret városokkal és Magyarország észak-keleti traktusai – egységes ukrán területet alkot.

2. Az egységes ukrán terület együtt ezennel egy ukrán államot alkot. [Az Ukrán Nemzeti Rada] elhatározza, hogy mindent megtesz, hogy a határozatnak érvényt szerezzen.

4. Az Ukrán Nemzeti Rada kidolgozza az ezúton létrejött állam alkotmányát [...]” amely tartalmazza az egyenlő, titkos és általános választójogot, valamint a területen élő nemzetiségek jogát a nemzeti-kulturális autonómiához.

„5. Az Ukrán Nemzeti Rada szándéka, hogy az ezennel az ukrán területeken szerveződő állam feltétlenül saját küldöttséggel vegyen részt a békekonferencián.

6. A jelenlegi osztrák–magyar külügyminisztertől, Burián bárótól megtagadtatik a jog, hogy az ukrán területek nevében tárgyaljon.”¹⁵

A kétnapos ülésen jóváhagyott dokumentum datálásában, hogy ti. az október 18-án vagy október 19-én született-e meg, eltérnek a források, miként az sem egyértelmű a szakirodalomban, hogy ezt az aktust lehet-e az önálló nyugat-ukrán állam létrejöttének tekinteni, vagy az 1918. november 13-án, már az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és az ukrán–lengyel fegyveres harcok kitörése után kiadott ideiglenes alkotmányt.¹⁶ Ez utóbbi – amely egyébiránt jogalapként hivatkozik a fenti deklarációra – rendelkezik ugyanis az állam nevééről (Nyugat-Ukrán Népköztársaság), valamint határaitól. A Nyugat-Ukrán Népköztársaság területét a következő módon határozta meg: „...a korábbi Osztrák–Magyar Monarchia koronatartományainak, Galícia és Lodomériának, valamint Bukovinának az ukrán területei, továbbá a korábbi [sic!] magyar központok (megyék): Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, és Máramaros ukrán részei – ahogy ez báró Karl Czernig-nek az osztrák monarchia nemzetiégi térképén meghatározásra került, Etnographische Karte der österreichischen Monarchie, entworfen von Karl Freiherrn Czernig, herausgegeben von der K.K. Direktion der administrativen Statistik. – Wien, 1855, Maßstab 1:86400.” (Az ukrán/ruszin nemzetiség abszolút vagy relatív többségi határát lásd az 1. térképen szaggatott vonallal.) Rendelkezik továbbá az állam szuverenitásáról, az államhatalomról, valamint a címerről és a zászlóról.¹⁷

Az Ukrán Nemzeti Rada az adott körülmények között elvetette a kijevi Ukrajnával való egyesülés lehetőségét, mivel annak bel- és külpolitikai helyzete is rendkívül instabil volt. Adott pillanatban nem akarták kompromittálni magukat a Szkoropadszkij hetman vezette német bábállammal, mindazonáltal a katonai segítségről hajlandók voltak tárgyalni vele.¹⁸

Lengyel szempontok

Az ukránok érvei mellett természetesen a lengyeleknek is megvoltak az érveik, indokaik, hogy miért ragaszkodnak Galícia keleti feléhez. A történelmi-kulturális okokon túl, hogy ti. a terület a lengyel Végek (Kresy) szerves része, és így az újjászülető Lengyelországnak is részét kell képeznie, kőkemény gazdasági és geostratégiai okok alakították a lengyel fél álláspontját.

A lengyelek geostratégiai céljait két-három csoportra lehet osztani. Mind közül a legmarkánsabb és egyúttal a közvélemény számára leginkább ismert, a jobboldali, nemzeti demokraták programja volt. A jobboldali Nemzeti Demokrácia párt vezetője, Roman Dmowski volt a világháború végén az antant és társult hatalmak által az újjászülető Lengyelország legitim képviselőjének elfogadott párizsi Lengyel Nemzeti Bizottság vezetője.

Ha csekély többséggel is, de pártja nyerte meg az 1919 elején – az adott pillanatban lengyel kézen lévő területeken – lebonyolított parlamenti választásokat. Dmowski az újjászülött Lengyelország geostratégiai céljait még a világháború végén, 1918-ban írásban kifejtette. Nézetei szerint Lengyelországnak egy gazdaságilag és katonailag erős és egységes nemzetállammá kell válnia. Az egyébként szociál-darwinista Dmowski tervezetét, amelyet „inkorporációs” program néven is emlegettek a nemzetiségek szándékos asszimilálásának terve fémjelzte. Elképzelése szerint Lengyelországnak csak annyi etnikailag vegyes területet szabad magába olvasztania, amennyinek nemzetiségeit gond nélkül képes asszimilálni.¹⁹

Emellett, hogy a nagyvárosokban és ipari központokban (Lemberg, Brody, Tarnopol) a lengyel ajkú lakosság volt többségben, nem elhanyagolható szempont volt az sem, hogy az ipar és a kereskedelem szinte teljes egészében lengyel és zsidó kézben összpontosult. Egyáltalán nem elhanyagolandó gazdasági szempontok voltak lengyel részről a kelet-galíciai területen található lemergi és kausz-i olajmezők megszerzése, geostratégiaiailag pedig a Romániával, mint potenciális orosz- és/vagy bolsevik-ellenes szövetséggel való közvetlen összeköttetés a Dnyeszter-völgyén keresztül, valamint a szintén stratégiai jelentőséggel bíró Wilno–Kowel–Lwów vasútvonalnak a birtoklása.²⁰ Emellett a lengyel vezetésnek számolnia kellett a társadalom érzelmi okokból fakadó, valamint – és ez különösen nagy jelentőséggel bírt – a nemzeti érzelmű tisztikar nyomásával.

Az antant és társult hatalmak álláspontjai

Az antant és társult hatalmaknak, miképpen a világháború első felében a lengyel kérdésben, úgy a háború végén a kelet-galíciai ukránok kérdésében sem volt egységes, kidolgozott álláspontja. Az Egyesült Államok elnöke, Woodrow Wilson például azt az elvi álláspontot képviselte, hogy Lengyelország ne kapjon sem ukrán, sem pedig litván területeket, Archibald Coolidge viszont egy ukrán irányítású autonóm Kelet-Galíciát képzelt el. Nagy-Britannia álláspontjában az volt az elsődleges szempont, hogy Kelet-Galícia ne kerüljön Lengyelországhoz, mindazonáltal egy önálló nyugat-ukrán államot ők sem tartottak életképesnek, ezért elképzelésük szerint a Monarchia ukrán többségű területei föderatív alapon csatlakoznának Ukrajnához vagy Csehszlovákiához.

Az angol diplomácia álláspontját nem kis mértékben befolyásolta, hogy Lengyelországot, mint Franciaországnak a térségben legfontosabb szövetségese, ne hagyják egy stratégiaiailag ily mértékben fontos területhez jutni. Éppen ezért az Ukrán Nemzeti Rada leginkább az angolok támogatására számított. A lengyel igényeknek pedig éppen a francia álláspont felelt meg a leginkább, amelynek értelmében – éppen a fentebb említett stratégiai okokból, elsősorban a vasútvonal és az olajmezők jelentősége miatt – Kelet-Galícia az ukrán autonómia biztosítása mellett Lengyelországhoz kerülne.²¹ A francia külpolitikában az egységes Oroszországgal számoltak – az önálló és független Ukrajnával pedig nem. A bolsevik veszély előretörésével pedig egyre inkább az Európát a bolsevikoktól elválasztó egészségügyi övezet, a cordon sanitaire programja nyert létjogosultságot a francia hadvezetési és diplomáciai körökben. Ehhez pedig a franciák szövetségesei, jelen esetben Románia és Lengyelország között összeköttetésre van szükség.

A fegyveres konfliktus és a Nyugat-Ukrán Népköztársaság sorsa

1918 októberének végén a pillanatnyi helyzet kedvezett ugyan az Ukrán Nemzeti Radának, az idő azonban egyértelműen ellenük dolgozott. Becslések szerint október végén mintegy 12 ezer ukrán nemzetiségű katona tartózkodhatott Lembergben, míg a nagy

arányban lengyel katonákból álló ezredek többek között az olasz fronton tartózkodtak. Amellett, hogy a Rada felszólította az osztrák vezetést, hogy szállítsák Lembergbe azokat az alakulatokat, amelyekben az ukránok vannak többségben, a helyben tartózkodó alakulatok katonáiból szerveződő Ukrán Katonai Szervezet, az október 29-én Csernovecből érkező Dmitro Vitovszkij vezetésével rávette az Ukrán Nemzeti Radát – mialatt annak küldöttsége Bécsben tárgyalt –, hogy vegye át az irányítást az „ukrán csapatok” fölött, és kezdjen hozzá a hatalom megragadásához.²²

Csak hogy a megfelelően képzett értelmiségi réteg csekély száma miatt a Rada nem tudott rövid időn belül az önálló állam megalakításához elengedhetetlenül szükséges adminisztrációt kiépíteni. A frissen felállt Galíciai Ukrán Hadsereg pedig többségében falusi származású, a városi harcmódot nem ismerő és helyismerettel nem rendelkező katonáival, a kevés számú tiszttel és a helyi lakosság támogatásának hiányában rövid időn belül kiszorult Lembergbe, ahol november elsején kezdődtek meg a fegyveres harcok lengyelek és ukránok között. A városban a Lengyel Katonai Szervezet (POW) irányításával szerveződő lengyel fegyveres erők az első pillanattól fogva ellenőrzésük alatt tartották a lembergi vasútállomást és annak környékét. Rövid idő alatt ellenőrzésük alá vonták a Przemyśl–Lwów vasútvonal teljes egészét, így Lemberg folyamatos összeköttetésben volt Lengyelországgal.

1918. november 5-én Pavel Szkoropadszkij felkereste a lembergi Radát és reguláris katonai segítséget ajánlott fel, mégpedig hivatalosan „önkénteseknek” feltüntetve őket, mivel nem akart egy esetleges fegyveres konfliktust Lengyelországgal.²³

Az ukrán alakulatok november végére kiszorultak a városból, így november 21-én az Ukrán Nemzeti Rada is elhagyta a várost, és áthelyezte székhelyét előbb Tarnopolba, majd a Stanisławówba. A lengyel hadseregnek mindazonáltal nem volt kellő kapacitása az ukrán többségű területek fegyveres elfoglalására. Így az ukránok lélegzetvételnyi szünethez jutottak, amit azonban Lemberg elvesztése után, a nemzetközi elszigeteltségben nem tudtak kiaknázni. Tarnopolban Mihajlo Omeljanovics-Pavlenko tábornok vezetésével újjászervezték a hadsereget Galíciai Ukrán Hadsereg néven, és 1918 decemberében és 1919 januárjában sikertelen kísérletet tettek Lemberg visszafoglalására.

Ez idő alatt a kijevi Ukrajnában Szkoropadszkij hetman – elsősorban a német vereség miatt – elvesztette hatalmát, amit a Direktórium vett át, és velük a Rada már megkezdte az érdemi tárgyalásokat a két Ukrajna egyesüléséről. A megállapodást, amelynek értelmében a Nyugat-Ukrán Népköztársaság ezentúl az egységes Ukrán Népköztársaság részét képezi, de azon belül tényleges autonómiát kap, az Ukrán Nemzeti Rada képviselői (Longin Cegelszkij és Dmitro Levickij) és az Ukrán Direktórium (V. Vinyicsenko, P. Andrijevszkij, F. Svec és Sz. Petljura) 1918. december 1-én írta alá Fasztovban,²⁴ az ünnepélyes ceremóniára azonban csak Kijev visszafoglalása után 1919. január 22-én kerülhetett sor a kijevi Szent Szófia téren. A Nyugat-Ukrán Népköztársaság ezen aktus ellenére továbbra is „önálló külpolitikát” folytatott, mivel a párizsi békekonferencián egy saját küldöttség segítségével próbálta meg területi követeléseit érvényesíteni. Ezt természetesen a kijevi direktórium nehezményezte.

Mindösszesen annyit sikerült elérni, hogy a békekonferencia felfigyelt az ukrán–lengyel konfliktusra, és Joseph Barthélemy tábornok vezetésével egy bizottságot küldött ki a helyzet tisztázására. A bizottság jelentése nyomán 1919. február 22-én elkészült demarkációs vonal azonban, amely Lembergől keletre húzódott,²⁵ egyik félnek sem felelt meg, a harcok tovább folytatódtak. Az ukránok reményei szertefoszlottak, amikor az antant és társult hatalmak hozzájárultak a francia területen a háború végén megszervezett lengyel hadsereg – az ún. Haller-hadsereg – Lengyelországba szállításához. Azzal a nagyhatalmak is tisztában voltak, hogy a lengyeleknek nyilván szándékukban áll a Haller-hadsereget az ukrán fronton bevetni.

1919 áprilisának végén megindult az általános lengyel támadás, és 1919 júliusának kö-

zepére a lengyel hadsereg elfoglalta Kelet-Galícia teljes területét, így az Ukrán Nemzeti Rada és az ukrán hadsereg Volhíniába menekült. Észak-Bukovinát a román, Kárpátalját pedig a cseh–szlovák hadsereg szállta meg. A nagyhatalmak ezután már csupán a status quo-t hagyták jóvá azzal a döntésükkel, hogy Kelet-Galíciát népszövetségi mandátumként, az ukrán autonómia biztosításának kötelezettsége mellett 25 évre Lengyelországnak ítélték. Lengyelország pedig tulajdonképpen a lengyel államhoz csatolta a területet, amit a Nagykövetek Tanácsának 1923-as határozata jóvá is hagyott.²⁶

JEGYZETEK

1. „Mivel az ukránizmus a múlt században Gácsországban is tért hódított, a halicsi ruszinok a század végén szintén elvetették a ruszin nevet [...] Így századunkban már csak a kárpátaljai kisoroszkok nevezik magukat ruszinoknak, latinul és magyarul ruténeknek. A régi magyarorosz, kisorosz, ruszin, rutén név ugyanazt a népet jelöli. Az a kisorosz (ruszin, rutén), aki ukránnak nevezi magát, önálló ukrán állam felállításáról álmodozik.” Bonkáló Sándor (1996): A rutének (Ruszinok). Második, bővített kiadás. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel–Budapest. (Első kiadása 1940-ben jelent meg.) 58.
2. Bihl, Wolfdieter (1980): Die Ruthenen. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band III. Die Völker des Reiches. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien. 555.
3. A kárpátaljai ruszinok ragaszkodása a Magyarországhoz való tartozáshoz legendás, ám természetesen így is akadtak olyan értelmiségi – ukrán nacionalista – körök a magyar határokon belül, akik szerettek volna az egységes ukrán nemzetállamhoz csatlakozni.
4. Galuba, Rafał (2004): „Niech nas rozsądzi miecz i krew...” Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań. 9–10.
5. Kelet-Galícia központjának (latinul: Leopoldis, németül: Lemberg, régi magyar néven Ilyvó, ukránul Львів, oroszul: Львов, lengyelül: Lwów) esetében – kevés kivételtől eltekintve – több szempont miatt is az Ausztria–Magyarországon a monarchia-beli időkben hivatalosan is használt Lemberg kifejezést választottuk, részben azért, mert a kérdéses időszak a Monarchia szétesésével kezdődik, részben pedig azért, mert így a szöveg is objektívebbnek hat.
6. Galuba, Rafał (2004): 10.
7. Németh István (2009): Hatalmi politika Közép-Európában. Német és osztrák–magyar Közép-Európa tervezés (1871–1918). L'Harmattan Kiadó, Budapest. 316, 320–321.
8. Galuba, Rafał (2004): 19.
9. Az Osztrák–Magyar Monarchiában élő ukránok 91%-a falun élt, a magyarországi ruszinok között az analfabetizmus 93% volt. Cywiński, Bohdan (1999): 186.
10. Cywiński, Bohdan (1999): 117.
11. Cywiński, Bohdan (1999): 116–117.
12. Galuba, Rafał (2004): 18.
13. Galuba, Rafał (2004): 21.
14. Galuba, Rafał (2004): 21–22.
15. Janyevszkij, Danyilo (2003): Politycsni Szisztemi Ukraini 1917–1920 rokiv: Szprobi tvorennia i pricsini porazki. Duh i Litera, Kijiv. 504.
16. Jarosław Hrycak ukrán történész például Lemberg ukrán alakulatok általi megszállását (1918. október 30.) tekinti az ukrán állam megszületésének. Hrycak, Jarosław (2000): Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny Nowoczesnego narodu. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin. 141.
17. Janyevszkij, Danyilo (2003): 507–508.
18. A kijevi Ukrajna politikai helyzetéről pedig magyar nyelven lásd Bonkáló Sándor (1922): Az ukrán mozgalom 1917–1922. A Magyar Külügyi Társaság kiadása. Budapest.
19. Roman Dmowski Le probleme Nationalités címen 1918-ban Párizsban kiadott munkájában fejtette ki koncepcióját. Lengyel nyelvű kivonatát lásd: Eberhardt, Piotr (2004): Polska i jej granice z historii polskiej geografii politycznej. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin. 119–125.

20. Galuba, Rafał (2004): 30,42.
21. Galuba, Rafał (2004): 39–43.
22. Galuba, Rafał (2004): 24, Hrycak, Jarosław (2000): 141.
23. Bruski, Jan Jacek (2004): Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukrainiskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924) Arkana Historii, Kraków. 71
24. Az előzetes egyesülési (belépési) megállapodás szövegét lásd Janyevszkij, Danyilo (2003): 515–516.
25. Galuba, Rafał (2004): 98–102, 187, Hrycak, Jarosław (2000): 144.
26. Cywiński, Bohdan (1999): 118.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bihl, Wolfdieter (1980): Die Ruthenen. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band III. Die Völker des Reiches. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien. 555–584.
- Bonkáló Sándor (1922): Az ukrán mozgalom 1917–1922. A Magyar Külügyi Társaság kiadása. Budapest.
- Bonkáló Sándor (1996): A rutének (Ruszinok). Második, bővített kiadás. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel–Budapest.
- Bruski, Jan Jacek (2004): Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukrainiskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924) Arkana Historii, Kraków.
- Cywiński, Bohdan (1999): Tűzpróba. Egyház, társadalom és állam Kelet-Közép-Európában. I. Gyökerek. A kezdetektől 1945-ig. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba.
- Eberhardt, Piotr (2004): Polska i jej granice z historii polskiej geografii politycznej. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin.
- Galuba, Rafał (2004): „Niech nas rozsądzi miecz i krew...” Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Hrycak, Jarosław (2000): Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny Nowoczesnego narodu. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin.
- Janyevszkij, Danyilo (2003): Polityczni Szisztemi Ukraini 1917–1920 rokiv: Szprobi tvorennya i pricsini porazki. Duh i Litera, Kijiv.
- Magocsi, Paul Robert (1996): Historical Atlas of Ukraine. University of Toronto Press, Toronto. 18. térkép.
- Németh István (2009): Hatalmi politika Közép-Európában. Német és osztrák–magyar Közép-Európa tervezés (1871–1918). L'Harmattan Kiadó.
- Urbanitsch, Peter (1980): Nationalitätenkarte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie nach den Sprachen-bzw. Konfessionserhebungen vom Jahre 1910 (M=1:1.500.000). In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band III. Die Völker des Reiches. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.